

L. Osecká, V. Smékal (edit.):
SBORNÍK K 60. VÝROČÍ PSYCHOLOGIE
Psychologický ústav AV ČR, Brno, 1995, 341 s.

Je radostným sdělením, že díky podpoře Grantové agentury České republiky vznikl Sborník, který reflektuje 60. výročí založení časopisu *Psychologie*, prvního českého odborného periodika pro teoretickou a užitou psychologii. Redakčně ho připravili zástupci dvou brněnských psychologických institucí – dr. Lída Osecká z Psychologického ústavu AV ČR a prof. Vladimír Smékal z Psychologického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Jejich záslužná iniciativa není vůbec náhodná. Právě v Brně, na druhé z výše jmenovaných institucí, totiž začal časopis *Psychologie* v r. 1935 vycházet a s krátkým přerušením během války vycházel až do r. 1949.

Základní charakteristikou Sborníku je jeho pestrost. Zahrnuje 26 příspěvků od 32 autorů z Čech, Moravy, Slovenska, USA a Holandska. Úvodem ho ilustrují historické ukázky původních prací prvního dvojčísla *Psychologie*. Následují stati, které se přímo vztahují k výročí časopisu a k osobnostem okolo něj. Zde dominuje studie M. Sedlákové, s kvantitativní a kvalitativní analýzou statí, které byly v časopise za dobu jeho existence publikovány. Autorka v závěru konstatuje, že ve třicátých letech vzniklo v Brně pozoruhodné centrum celostního psychologického myšlení.

Další stati připomínají vůdčí osobnosti brněnského Psychologického ústavu a časopisu *Psychologie*. J. Švancara seznamuje s M. Rostoharem jako badatelem a učitelem. Domnívá se, že pokud lze uvažovat o nějaké české psychologické škole, pak to byla právě šife i intenzita Rostoharova působení, která založila jednotnou koncepci zkoumání aktuální geneze psychologických procesů, opřenou o celostní přístup a experiment. K. Plocek se zamýšlí nad psychologickým údělem R. Konečného. Charakterizuje ho nejen jako jednoho ze zakladatelů moderní české psychologie, ale také jako jedinečnou a mnohostrannou osobnost hluboce zaujatou životem jako takovým. J. Viewegh se zamýšlí nad osobností F. Kratiny jako o svém způsobem „osamoceném“ badateli, který zůstal odborně nedoceněn a lidsky téměř neznám. Jeho úvahu doplňuje osobní vzpomínkou na svého otce V. Kratinová.

Osobně laděné jsou i zbývající příspěvky

v tomto bloku – sdělení J. Koluchové věnované L. Kolářkové, vzpomínka J. Viewegha na V. Chmelaře a retrospektivní rozjímání J. Diamanta.

Druhý blok témat je rovněž věnován historii a teorii psychologie, tentokrát v širším kontextu. Ve stati „T. G. Masaryk o psychologii“ seznamují J. Brožek a J. Hoskovec s kvalifikovaným a málo známým zájmem předního českého filozofa a státníka o tuto vědu. Masaryk napsal celkem šest psychologických studií, které se tematicky dotýkaly jak obecnějších témat (vztah psychologie k dalším vědám), tak i témat speciálních (nápodoba, hypnotismus, dětská psychologie, studium básnických děl). Již s patřičným časovým odstupem více než šedesáti let hodnotí v dalším příspěvku M. Nakonečný spor F. Mareše a F. Krejčího o „psychologii bez duše“. Autor dnes dává spíše za pravdu Marešovi, který hájil koncept psychologické kauzality.

V. Smékal charakterizuje vývoj brněnské psychologie osobnosti ve 20. století, I. Čermák a R. deCarvalho informují o „vstupu“ humanistické psychologie do vědomí a myšlení psychologů v Československu. Dva závěrečné příspěvky tohoto bloku jsou metodologické povahy. M. Stržbenec rozebírá problémy a otázky kvalitativního a kvantitativního výzkumu, J. Viewegh reflektuje s patřičným nadhledem a vědomím souvislosti otázku krize současné psychologie. Všechny tři příspěvky, každý v jiném vztahovém rámci, zdůrazňují kontinuitu a komplexnost psychologického poznávání. Cestu a perspektivu psychologie spatřují v integraci a současně i v respektu k pluralitě názorů, a to nejen uvnitř psychologické vědy samotné, ale i v širším, mezioborovém kontextu.

Třetí část sborníku je tematicky věnovaná psychologii osobnosti, resp. sociální psychologii osobnosti. Jsou zde jak teoretické a přehledové stati, tak i příspěvky založené na empirickém výzkumu. I. Ruisel diskutuje vývoj názorů na inteligenci a možnosti jejího zkoumání. Jestliže dříve převládala orientace na zkoumání mechaniky a pragmatiky inteligence, nyní se stále větší význam přisuzuje i subjektivní reprezentaci kognitivní aktivity v prožívání jedince. J. Výrost pojednává o blízkých osobních vztazích a možnostech jejich měření. Ověřil metodu (Berscheid, Omoto, Snyder, 1989), která umožňuje charakterizovat blízký vztah prostřednictvím ukazatelů frekvence, rozmanitos-

ti a síly. Na idiografickém přístupu je založena studie *O. Kolaříkové*. Z aspektu dimenze extrovertovanost – introvertovanost charakterizuje osobnost T. G. Masaryka. Závěry autorky podtrhují důležitost znalosti reálného životního kontextu pro psychologickou diagnostiku osobnosti.

M. Blatný a *L. Osecká* ve své studii dokazují, že existují významné specifické souvislosti mezi temperamentovými charakteristikami, dimenzemi interpersonálního chování a složkami sebepojetí osobnosti. *F. Baumgartner*, *M. Frankovský* a *S. Hajdušová* seznamují s výsledky výzkumu kognitivních reprezentací náročných životních situací. I když jsou výsledky specifické vzhledem k pohlaví, subjektivní reprezentace lze v zásadě vymezit prostřednictvím tří dimenzí – zainteresovanosti, předpověditelnosti a strategií řešení. *L. Lovaš* se zabýval percepcí situace agresivního chování z pozice oběti. Zjišťuje, že důležitým faktorem hodnocení agresora je, jak je situace interpretovaná z aspektu jeho záměru.

Poslední blok Sborníku reflektuje v největší míře témata z pedagogické psychologie. Uvozuje „Esej o výchově k odpovědnosti, aneb proti sobectví“ *Z. Matějčka* je přívětivým apelem na posilování prosociální orientace dětí. Přesvědčivě ukazuje, že právě tudy vede cesta k přijetí odpovědnosti jako k jednomu z vůdčích postojů k životu. *J. Grác* řeší ve své stati metodologické otázky psychologické analýzy výchovného působení. Psychologické aspekty výchovy odděluje od vzdělávání. Upozorňuje na jejich různou genezi, různou míru interiorizace, jakož i na další odlišnosti. *O. Řehulková* a *E. Řehulka* informují o výzkumu, který se zabýval vztahem ke vzdělání a školní práci u dětí mladšího školního věku. Jestliže v první třídě zaujímá většina dětí komplexní pozitivní vztah, ve vyšších ročnících je hodnocení selektivnější a více utilitární. Pozitivnější vztah mají dívky, přičemž prospěch či vzdělání rodičů nejsou v tomto směru klíčové faktory. *F. Man*, *I. Stuchlíková* a *P. Filo* analyzují výsledky studií, které se zabývaly otázkami perspektivní orientace a výkonové motivace v souvislosti se zkouškovou úzkostí. Vysoká důležitost budoucích cílů pozitivně motivuje jedince orientované na úspěch, naproti tomu malá důležitost minimalizuje negativní motivaci u jedinců úzkostných či orientovaných na vyhnutí se neúspěchu. *P. Říčan* a *P. Burdová* soustřeďují pozornost na otázku, jaká je úloha rómských dětí v šikaně na školách. Častěji jsou označovány za agresory, jen zřídka za oběti šikany. Za plausibilní je považován předpoklad, že příčinou agrese rómských chlapců je velmi často pocívaná etnická averze ze strany majority. *O. Halmiová* a *A. Potašová* se zabývají vlivem toxinů v životním prostředí na fyziologické a

psychické procesy u dětí. Výzkumy potvrzují škodlivé účinky toxických emisí na neurální mechanismy, které zajišťují kognitivní procesy.

Již pro zřejmou různorodost příspěvků nepovažujeme za účelné sborník jako celek nějak globálně charakterizovat či hodnotit. Cenný je však tím, že vedle aktuálních témat nabízí i témata historická. Tím provokuje ke srovnávání, hledání kontinuity a v širším zřeteli i k hledání odpovědi na otázku, odkud, kudy a kam se dnes psychologie ubírá.

P. Macek

C. S. Hall, G. Lindzey, J. C. Loehlin, M. Manosevitz:

PSYCHOLÓGIA OSOBNOSTI

MEDIA TRADE spol. s r. o., SPN, Bratislava, 1997, 510 s.

Kniha je autorizovaným prekladom publikácie vydanéj v roku 1985 vo vydavateľstve John Wiley and Sons, Inc., v anglickom jazyku. Jej autormi sú štyria uznávaní odborníci v uvedenej problematike: J. C. Loehlin a M. Manosevitz z Texaskej univerzity v Austine a C. S. Hall (Santa Cruz) a G. Lindzey (Centrum pre ďalšie vzdelávanie v behaviorálnych vedách, Stanford) z Kalifornie. Recenzovaná práca je inovovanou, skrátenou a zjednodušenou verziou monografie Teórie osobnosti Halla a Lindzeyho (1. vyd. 1957). Autori zrevidovali a vylúčili niektoré z náročnejších častí s cieľom „...ponúknuť určitý pružný program učebných pomôcok, aby študentov stimulovali k štúdiu tohto materiálu a zároveň aj k ďalšiemu skúmaniu originálnych prác teoretikov“ (1997, s. 9). Čitateľ má možnosť (aj zásluhou dobrého odborného prekladu A. Heretika, V. Hlavenku, I. Obucha, A. Poláka, E. Vilikovskej a E. Uhrovce) oboznámiť sa pútavou formou s prácou dvadsiatich hlavných teoretikov psychológie osobnosti.

Kniha pozostáva okrem predslovu z piatich častí, ktoré tvorí šestnásť kapitol, ďalej obsahuje slovník dôležitých pojmov, prehľad literatúry a menný register. Po krátkom predslove prvá kapitola uvádza čitateľa do problematiky teórií osobnosti, vychádza z histórie psychológie a poskytuje zaujímavý rámec na ich porovnanie. V prvých štyroch častiach knihy autori zoskupili teoretikov podľa určitých všeobecných tendencií: podľa záujmu o vnútornú psychodynamiku, vedomé prežívanie, zameranie na viac-menej stabilné aspekty osobnosti a pohľadu na človeka ako učiaci sa organizmus, ktorý odpovedá na mnohé a rôznorodé podnety prostredia. Posledná, piata časť, je spätným pohľadom na všetkých 20 teórií, s načrtnutím ich ďalšieho rozvoja.

Do prvej časti autori včlenili teórie zamera-